ARME MEDIEVALE – ABORDARE LEXICO-SEMANTICĂ
Medieval Battle Weapons – A Lexical-Semantic Approach

Roxana VIERU, Teaching Assistant,
"Al. I. Cuza" University of Iaşi

Abstract: In this communication we shall present the entire inventory of battle weapons that were used during Middle Ages in Romanian territories, then we shall make a description of the "referents" and the terms used to designate them. We shall point out the etymology of the lexemes we are interested in and the consequences deriving from it (the pathway through which they entered the Romanian countries and the possible period in which they were adopted by Romanian armies), also the differences between the weapons used here and the ones used in other parts of Europe (if it is possible, we shall see what happened in the entire world) (if such differences exist, then we shall observe the impact on translations).

Keywords: weapon, medieval, semantics, etymology, first attestation.

Preliminarii

Epocile istorice nu se delimitează unele de altele în mod tranşant. Ordinea lucrurilor nu se schimbă deodată, prefacerile la nivel social, economic, cultural etc. nu sunt atât de spectaculoase după un prag stabilit de specialişti (doar orientativ). Graniţele nu sunt fixe, evenimentele desfăşurate într-o epocă îşi urmează cursul un timp şi în epoca următoare, diminuat, până se sting.

Evul Mediu este o perioadă destul de întinsă din istoria cunoscută a omenirii, asupra căreia nu există un consens (între specialişti) cu privire la graniţele cronologice. Se admite, însă, în termeni largi, că limita inferioară este descrisă de căderea Imperiului Roman de Apus (anul 476), iar cea superioară de căderea Constantinopolului (anul 1453). Cum societatea românească nu s-a aliniat la standardele Europei de vest, se poate împinge limita superioară (nu e o barieră de netrecut), pentru acest spaţiu, până la finele secolului al XV-lea. Astfel poziţionându-ne pe o axă temporală, voi raporta analiza asupra armelor (cu limitarea pe care am impus-o) la datele menţionate.

Inventarul termenilor româneşti care denumesc arme folosite în Evul Mediu

1. **Arbaleta** este o armă confecţionată dintr-un arc metalic fixat pe un pat de lemn care lansează săgeţi sau proiectile cu ajutorul unui resort. Este prevăzută cu un şanţ în care se poziţionează săgeata, astfel că precizia acestei arme este mai mare decât a arcului şi, în ciuda faptului că săgeţile sunt mai scurte, efectul lor e mai distrugător pentru că sunt mai grele, cu vârful metalic mai gros, iar forţa cu care sunt împinse (forţă care se datorează puterii resortului component) este foarte mare[1]. Arbaleta a fost

[1] Prezenta un inconvenient faţă de arc din cauza duratei mai mari de pregătire a tirului (timp în care arbaletierii erau protejaţi de scutieri de atacurile inamice). Pentru că era folosită în lupta la distanţă (cavalerii preţuiau lupta

BDD-A23398 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 13:57:46 UTC)

inventată încă din Antichitate (romanii au proiectat-o în scop strict experimental), a fost folosită o perioadă şi apoi dată uitării şi redescoperită în secolul al XI-lea.

Termenul *arbaletă* a intrat în română din limba franceză (< fr. *arbalète*), iar prima sa atestare datează din 1958. În dicţionare se consemnează, în mod injust, drept sinonime învechite ale cuvântului termenii ***arcubalista*** şi ***arbalestra***. *Arcubalistă* (< lat. neol. *arcuballista*) este un cuvânt livresc înregistrat prima oară la Cantemir, în *Istoria ieroglifică* (1705) şi desemnează arbaleta montată pe afet. Termenul *arbalestră* (< fr. *arbalèstre*) denumeşte o arbaletă îmbunătăţită, mai masivă, cu o forţă de propulsie mult mai mare decât a arbaletei, folosind un arc de oţel; Cantemir transpune cuvântul în *Istoria ieroglifică* în forma *palestră* şi între paranteze arată sinonimul (*arc-balistă* la p. 188 şi *arcu-balistă* patru pagini mai jos).

2. **Arcul** este una dintre cele mai vechi arme, folosită din preistorie (a se vedea picturile rupestre care înfăţişează arcaşi vânând cu arcul) până în epoca modernă (scopurile pentru care a fost folosit a variat, arcul fiind luat la vânătoare, în război sau în competiţii sportive), o armă individuală folosită pe scară largă[2]. Etimonul lui *arc* este latin (*arcus*) şi prima apariţie este înregistrată în *Psaltirea* coresiană tipărită în 1577 (după MDA) sau într-un text datat 1573-1583 (după DELR).

Săgeata nu este o armă propriu-zisă, ci un proiectil lansat de arc, o vargă de lemn cu vârf ascuţit metalic (în perioada din urmă; înainte era confecţionat din os sau din piatră) şi cu două aripioare la capătul opus. Cuvântul este de origine latină (< lat. *sagitta*) şi a fost atestat prima oară în *Psaltirea Şcheiană*.

3. **Arcanul** desemnează o funie cu un laţ la un capăt folosită astăzi la prinderea şi priponirea animalelor şi, în trecutul european, la doborârea de pe cal a soldaţilor din oastea adversă[3]. Etimologia cuvântului este oarecum controversată: DER indică tc., tăt. *arkan*, MDA indică ucr. *аркан*, DELR oferă soluţia de compromis – tăt. *arkan* sau şi

---

bărbătească, corp la corp, pentru care se antrenau foarte mult) şi era foarte penetrantă (putând străpunge cele mai groase armuri), arbaleta a fost un timp considerată o armă parşivă şi infamă, un fel de „lucrătură a diavolului”. Deşi papalitatea a interzis-o în secolul al XII-lea (prin Papa Inocenţiu al II-lea), ea a fost introdusă în război în secolul al XIII-lea tot din ordin papal (Papa Grigorie al IX-lea). Montată pe un afet şi dispunând de un arc foarte mare şi foarte puternic, această armă individuală (utilizată de soldaţi călare care puteau deveni pedestraşi pentru că aveau armuri uşoare ce le permiteau mişcări lejere şi iuţi) a devenit în secolul al XV-lea o redutabilă maşinărie de asediu, cu care se aruncau în cetăţi de la butuci de lemn la produse incendiare sau care produceau asfixiere şi până la cadavre transmiţătoare de boli diverse.

[2] Între varietăţile deosebite de arc merită menţionat arcul galez, îmbunătăţit de englezi, confecţionat din lemn de tisă, foarte flexibil, astfel încât, oricât ar fi fost întins, nu se rupea (în consecinţă, săgeţile puteau fi lansate la distanţă de aproximativ 250 de metri); britanicii au făcut arcurile mai lungi după bătălia de la Hastings – în 1066 – în care normanzii au învins datorită unor astfel de arcuri. Arcurile de dimensiuni mari ale scoţienilor au fost arme de temut. Părăsind ţărmurile Europei, se pot constata ca interesante arcurile băştinaşilor Australiei (având în vedere stadiul primitiv în care se află şi astăzi băştinaşii de pe continentul australian, am putea crede că nu s-a schimbat foarte mult în evoluţia (nici a) armelor de-a lungul secolelor. Ei utilizează instrumente şi arme pe care europenii le foloseau cu mult timp în urmă. De aceea, pe parcursul expunerii voi mai face trimitere la ei, pentru că prezintă particularităţi interesante), construite dintr-o scândură lungă şi un cârlig, prinse între ele printr-o aţă, proiectate pentru a lansa sulițe. Şi incaşii au folosit ceva similar, nişte lansatoare de săgeţi şi de lănci. Unii dintre cei mai cunoscuţi arcaşi au fost cei orientali; ei au fost angajaţi să lupte şi în cruciade, alături de europeni (au folosit arcul turcesc, un tip de arc în formă de C, ale cărui extremităţi se ating uneori, făcut din lemn de arţar – cel mai adesea – şi din corn de animal).

[3] Incaşii îl foloseau într-un mod distinct de al europenilor, motiv pentru care în mâna lor a reprezentat o armă de temut: când laţul ajungea în dreptul gâtului celui vizat, incaşul trăgea cu o smucitură foarte puternică şi foarte rapidă prin care dizloca de trup capul.

BDD-A23398 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 13:57:46 UTC)

ucr. *arkan*, Scriban indică rut. rus. tăt. şi tc. *arkan*. Autorii DELR au identificat prima apariţie în limbă a acestui apelativ în forma de antroponim la sfârşitul secolului al XVI-lea (1594).

4. **Archebuza** – Inventată la sfârşitul Evului Mediu (în secolul al XV-lea) şi fabricată cu precădere în Germania şi Italia, archebuza este o armă de foc asemănătoare puştii; e forma perfecţionată a culevrinei, având fitil de aprindere. Era manevrată de una sau două persoane şi se putea sprijini pe un suport. Armele de foc au fost folosite şi în Ţările Române[4]. Cuvântul care denumeşte această armă are etimologie franceză (< fr. *arquebuse*[5]) şi este prima oară atestat în scrierea lui Nicolae Bălcescu, *Puterea armată şi arta militară de la întemeierea principatului Valahiei pînă acum*, lucrare din 1844.

5. ***Armă*** este un cuvânt cu etimologie latină (*arma*), atestat în *Psaltirea Şcheiană* pentru prima dată, un cuvânt cu sens generic, având o foarte largă acoperire. Se referă practic la orice obiect (de la dimensiuni mici până la dimensiunea maşinăriilor complexe) folosit în lupta contra duşmanului, la vânătoare sau în probe sportive. Pentru discuţia de faţă ne vom opri la prima sa utilitate.

6. **Armura** desemnează totalitatea obiectelor de îmbrăcăminte din metal folosită de războinici pentru protecţia corpului[6]. Până la mijlocul secolului al XIV-lea, armura era formată din binecunoscută cămaşă din zale şi câteva piese din metal (compact); iniţial, sub cămaşa de zale se îmbrăca o haină foarte groasă de material textil, apoi aceea s-a înlocuit cu o vestă din piele. Mai târziu, cămaşa s-a confecţionat dintr-un strat dublu de zale. În cele din urmă, armura s-a îmbogăţit cu noi piese, ajungându-se ca un cavaler să fie practic acoperit de metal în întregime, ca o carapace[7]. O astfel de armură rezista la atacurile arcului, lăncii, suliţei, spadei, halebardei, dar putea fi uşor zdrobită de buzdugane, bice de luptă, ghioage, ciocane de luptă. Fiind foarte costisitoare, numai cei foarte bogaţi purtau armură. Ţăranii aveau cel mult câteva elemente componente ale unei armuri simple. O armură completă era vulnerabilă în unele puncte, întrucât încheieturile nu puteau fi acoperite. Cuvântul, provenit din francezul *armure*, a fost prima dată atestat într-o lucrare a lui Grigore Alexandrescu intitulată *Meditaţii, elegii, epistole, satire şi fabule*, o carte apărută în 1863.

7. **Balimezul** este un tun de calibru mare. Termenul de origine turcă (< tc. *bal-yeméz*) a fost prima oară atestat în cronica lui Miron Costin. Este sinonim cu *bombardă*, dar este preferat de români, deşi cei din Europa vestică foloseau variante fonetice ale cuvântului *bombardă*.

8. **Balista** este o maşinărie de război folosită încă din Antichitate (inventată de greci şi folosită şi de romani, şi de daci) în asedierea cetăţilor prin aruncare de bolovani şi butuci cu ajutorul unui arc puternic. Scriban şi autorii DER şi MDA indică drept

[4] Din condica sibiană care consemnează activitatea din perioada 1372-1386 reiese că exista un archebuzier în oraş şi un atelier unde se făceau arme de foc (vezi Stroea, Adrian (col. conf. univ. dr.), Băjenaru, Gheorghe (lt. col.), *Artileria română în date şi imagini*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, Bucureşti, 2010, p. 12).

[5] Scriban arată că termenul francez provine din italiană, *arcobugio* sau *archibugio*, cuvinte formate prin compunerea din *arco* „arc" şi *bugio* „gaură".

[6] Scriban consideră că lexemul numeşte toate armele unui luptător, cu precăderea îmbrăcămintea sa metalică (deci nu exclusiv aceasta din urmă).

[7] În acest fel, armura devenea foarte grea, peste 40 de kilograme; calul avea şi el protecţie metalică şi greutatea acesteia, la care se aduna greutatea cavalerului cu armura sa, ajungeau să epuizeze animalul, care în cele din urmă se prăbuşea.

BDD-A23398 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 13:57:46 UTC)

etimon latinescul *ballista*, în timp ce DELR adaugă la acesta unul francez (*baliste*) şi unul italian (*ballista*) – practic, *balistă* este prezentat ca termen cu etimologie multiplă. Prima sa atestare – în lucrarea lui Gheorghe Şincai din 1808.

9. **Baltagul** este un tip de secure cu două lame (două tăişuri). Sinonim parţial cu *secure*, *baltag* are origine turcă (MDA, DER – *baltak*; Scriban – tc. *baltak*, *baltag şi balta*; autorii DELR văd ca mai probabilă proveniența din turcescul *balta*, structură modificată ulterior sub influenţa lui *ciomag*). Prima atestare datează din 1624.

10. **Barda** e un tip de secure cu lama mai lungă şi mai îngustă (de obicei lama este dispusă pe o singură parte a cozii, dar pot fi bărzi şi cu două lame, dispuse de o parte şi de alta a cozii) şi coadă scurtă şi uşor curbă (pentru a facilita prinderea ei cu mâna) folosită ca armă de luptă. Etimologia sa este controversată; s-a propus etimonul maghiar *bárd* (vezi MDA, DELR, Scriban; în DER se precizează că termenul maghiar e posibil să aibă origine românească) sau cel slav *brady*, sau turcul *barda* (Ciorănescu îşi arată aceeaşi rezervă faţă de această filiaţie, ca şi în cazul celei maghiare). Prima atestare a cuvântului s-a înregistrat într-un text românesc scris în jurul anului 1600 (DELR) (în MDA se arată că prima atestare s-a înregistrat în *Biblia de la Bucureşti*).

11. **Berbecul** a fost cunoscut încă din Antichitate şi a continuat să fie folosit şi în Evul Mediu; este o maşinărie de război folosită în asaltul cetăţilor care are un gât lung terminat cu vârf asemănător capului animalului ce poartă nume omonim (în MDA se specifică faptul că acest vârf era metalic, însă nu toate maşinăriile aveau această parte metalică) care era împins sistematic (acţionat de forţa umană) şi cu putere pentru a sparge ziduri sau porţi de cetate. Termenul de origine latină (< lat. m. *berbex* – MDA, lat. *berbēcem* – DER) a fost atestat prima oară în *Letopiseţul* lui Neculce.

12. **Biciul de luptă** este o variantă a buzduganului care are în plus un lanţ metalic între coadă (mâner) şi măciulie. Există bice de luptă care au ataşate de mâner chiar şi două sau trei lanţuri cu măciuliile aferente. Dicţionarele consultate nu consemnează şi acest sens al lui *bici* (cu determinarea *de luptă*). Cuvântul *bici* are origine slavă (< vsl. bik) şi a fost înregistrat pentru prima oară în 1563 (conform DELR; în MDA se indică drept text în care s-a înregistrat cuvântul pentru prima oară *Letopiseţul* lui Miron Costin – deci o atestare mult mai târzie).

13. **Bombarda** a fost prima armă de artilerie, care lansa la început pietre[8]. Din bombarda propriu-zisă s-a dezvoltat tunul, iar din cea de mână s-a dezvoltat puşca. În vechime, bombarda[9] era cunoscută în spaţiul românesc sub denumirea de ***puşcă*** (< mg. *puska*) – denumire atestată prima dată în *Cronica lui Mihail Moxa* (1620) (în această lucrare – p. 223 – vorbeşte despre „prahul de puşcă" aprins de un fulger care ar fi făcut să explodeze mai multe case în Ţarigrad). Termenul *bombardă* (< fr. *bombarde*) a fost atestat la Gheorghe Şincai pentru prima oară (1808). Un alt termen sub care a fost cunoscută bombarda (numită astfel în toată Europa de atunci mai puţin la români) este *balimez* (vezi *supra*).

[8] Despre Ţările Române se ştie cu siguranţă că exista cel puţin o bombardă la Sibiu în secolul al XIV-lea (este consemnată în condica oraşului). Se bănuieşte, după descoperiri de dată mai recentă, că Mircea cel Bătrân ar fi fost primul domnitor care să folosească arme de foc; Alexandru cel Bun le folosea şi el. Vlad Ţepeş cerea braşovenilor, într-un act emis la 1445, printre altele, salitră şi puşci.

[9] Idem, *ibidem*, p. 12. În dicţionare se precizează că *puşcă* se spunea la *tun* (forma mai evoluată).

BDD-A23398 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 13:57:46 UTC)

Praful de puşcă a fost inventat de chinezi, preluat apoi de arabi şi, prin intermediul acestora (maurii) a ajuns să fie cunoscut de europeni[10] (întâi, cum era şi firesc, de spanioli).

14. **Buzduganul** este o măciucă cu coada din lemn de esenţă tare şi cu măciulie din fier în care sunt înfipţi ţepi metalici. S-a pornit de la un astfel de model şi s-a ajuns ca, pe parcurs, întregul instrument de luptă să fie confecţionat din metal (pentru ca, fiind mai greu, lovitura să fie mai puternică). Atestat mai întâi în variantă antroponimică (în 1446), apelativul a fost regăsit ulterior în diverse texte româneşti scrise, începând cu *Biblia de la Bucureşti*. Etimologia cuvântului este turcă (*bozdoğan* – conform DELR, *bozdogan* – conform MDA, DER şi dicţionarului lui Scriban).

15. ***Catapultă*** este un cuvânt cu etimologie multiplă (franceză şi latină: *catapulte, catapulta* – MDA; lat. *catapulta,* vgr. *katapéltes* – dicţionarul lui Scriban), atestat la mijlocul secolului al XX-lea (într-un *Tratat de ţesătorie* scris de Iosif Ionescu-Muscel) care desemnează cea mai mare maşinărie folosită la asaltarea cetăţilor prin aruncare de pietre sau recipiente cu substanţe inflamabile. Catapulta[11] funcţiona datorită unui vârtej şi în baza unui principiu de contragreutăţi. A apărut în China în secolul al IV-lea î. Hr.; în Europa occidentală s-a folosit din Antichitate până în secolul al XV-lea, când a fost înlocuită prin mai eficientele arme de foc. **Bricola** este şi ea o formă de catapultă, asemănătoare balistei, folosită în Evul Mediu. Cuvântul românesc *bricolă* are etimologie multiplă (fr. *bricole,* it. *briccola*) şi a fost prima oară înregistrat în *Lexiconul tehnic român* scris la jumătatea secolului al XX-lea. Catapulta a fost folosită şi în spaţiul românesc[12].

16. **Ciocanul** avea două variante: cu ambele extremităţi ale capului teşite sau cu o extremitate teşită şi una ascuţită (în cea de-a doua variantă seamănă foarte mult cu târnăcopul minerilor). Prin lovitura sa puternică, ciocanul de luptă putea distruge o armură. Ciocanul în cea de-a doua menţionată a sa formă se înfigea în duşman şi adesea arma nu putea fi recuperată, astfel că, din cauza ineficienţei, s-a renunţat la ea destul de uşor[13]. Termenul *ciocan*, a cărui primă atestare este în *Psaltirea* coresiană (1577), este

[10] În confruntările lor cu tătarii, europenii erau speriaţi de efectele prafului de puşcă utilizat în mod dubios de inamicii lor. Nu se ştie dacă aceştia erau conştienţi de efectul exploziv distrugător al prafului deţinut sau credeau că îl folosesc cu acelaşi efect terifiant cu care multe triburi folosesc măştile de război. Cert este că aruncau înaintea lor recipiente cu praf pe care îl aprindeau şi creau o imagine a lor mai teribilă decât şi-ar fi putut imagina oamenii.

[11] Catapulta cunoştea variante care aveau denumiri diferite neînregistrate în dicţionarele româneşti, dar prezente în scrieri de specialitate. În acestea din urmă, cuvintele sunt adaptate la scrierea românească: cu denumiri în engleză sau franceză: *onager, trébuchet, mangonel* – denumirile româneşti sunt *onagra, trebucetul* (cunoscut şi ca *frontibolă*[11]), *mangonela*. Trebucetul era cea mai întâlnită formă de catapultă. Trebucetul era folosit în special pentru aruncarea de proiectile (foarte grele, de până la o tonă) peste zidurile unei cetăţi, în timp ce mangonela se folosea mai ales la dărîmarea zidurilor. Dacă trebucetul îşi crea vârtejul datorită contragreutăţilor, mangonela era manevrată de oameni pentru a crea vârtej. Onagra este o maşinărie inventată de romani care se aseamănă mai mult cu balista.

[12] Stroea, Adrian (col. conf. univ. dr.) şi Băjenaru, Gheorghe (lt. col.), *lucr. cit.*, p. 11. Vezi şi lucrarea coordonată de C. Olteanu (în calitate de preşedinte al echipei de coordonare).

[13] Europa apuseană a mai cunoscut o formă de ciocan care porneşte de la varianta a doua menţionată mai devreme la care se adaugă un vârf ascuţit al cozii, în partea sa superioară (pe scurt, un soi de târnăcop cu vârf de suliţă); această varietate cunoaşte, la rândul său, variantele *bec de corbin* şi *lucerne hammer* (diferenţa este dată de importanţa uneia sau a alteia dintre extremităţile capului armei – cu care dintre acestea, adică, se lovea preponderent).

BDD-A23398 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 13:57:46 UTC)

un termen de origine veche slavă[14] (< vsl. *kecan*). În dicţionarele consultate nu figurează şi definiţia conform căreia obiectul denumit prin acest cuvânt a fost folosit şi ca armă.

17. **Ciomagul** este forma cea mai simplă a buzduganului: e o bâtă lungă, groasă, terminată cu o măciulie. Nu e o armă propriu-zisă, ci e un instrument folosit de oamenii simpli şi săraci; e o armă neconvenţională. *Ciomag* (< tc. *çomak, çumak*) a fost prima oară atestat într-un text semnat de Golescu (începutul secolului al XIX-lea).

18. **Coasa** era folosită în luptă de păturile sărace ale societăţii româneşti (armele obişnuite ale ţăranilor erau *toporul, coasa* şi *secerea*). Coasa nu arăta ca instrumentul de tăiat iarba de astăzi, ci ca un cosor cu lama mai lungă. Cuvântul de provenienţă veche slavă (< vsl. *cosa*) este atestat pentru prima oară în *Anonymus Caransebensiensis*.

19. **Coiful** este un acoperământ folosit pentru a proteja capul în timpul luptelor. Coiful a cunoscut o foarte mare variaţie de-a lungul timpului: a fost confecţionat din piei animale sau (mai târziu) din metal, a acoperit la început numai partea de sus a capului pentru ca apoi să se dezvolte într-un coif mare ce acoperea capul în întregime[15] (era căptuşit pe interior cu piele care se lega de zale şi era dotat cu câteva orificii pentru respiraţie şi – nu totdeauna – cu vizieră flexibilă, care putea fi lăsată în jos, pentru a proteja ochii, sau ridicată, pentru a vedea mai bine). Etimologia cuvântului este latină (târzie) (< *cofea*); prima atestare a cuvântului s-a înregistrat în *Lexiconul* lui Mardarie Cozianul.

20. **Cosorul** este o unealtă folosită şi ca armă. Dicţionarele îl definesc drept cuţit cu vârf încovoiat; în luptă îi era ataşată o coadă lungă (în varianta aceasta se foloseşte la tăiat stuful). Etimologia termenului, după MDA, este multiplă: vsl. *cosor*, srb. *kosor* şi mg. *koszor*. August Scriban şi Alexandru Ciorănescu, în DER, îl văd ca provenit din sl. *kosorĭ* (un derivat de la *kosa* „coasă"). Prima atestare – în lucrarea mitropolitului Dosoftei, *Viaţa şi petreacerea svinţilor*.

21. **Cuirasa** este un soi de îmbrăcăminte de luptă confecţionată din piei animale, zale sau plăci de metal menită să protejeze trunchiul războinicilor. Inventată în Antichitate, ea a fost folosită de-a lungul perioadei medii, în Renaştere şi până târziu în secolul al XIX-lea. Elveţienii purtau cuirase uşoare şi coifuri fără viziere. De origine franceză (< fr. *cuirasse*), cuvântul românesc a fost atestat foarte târziu în texte scrise (se consemnează că prima sa apariţie este în DA – după MDA; l-am descoperit în cartea lui Nicolae Bălcescu la p. 72 – vezi datele cărţii la bibliografie).

22. **Culevrina** a apărut chiar la sfârşitul Evului Mediu (secolul al XV-lea); e un tun în miniatură (dacă se aşeza pe un afet, devenea tun de câmp). Etimologia cuvântului este franceză (*couleuvrine*); cuvântul este înregistrat prima oară la Nicolae Bălcescu în lucrarea sa despre arta militară.

23. **Daga** este un tip de pumnal cu lama mai groasă şi în trei muchii şi cu vârful foarte ascuţit. Este o armă de mână stângă. Denumirea, astăzi un franţuzism învechit (< fr.

[14] Scriban porneşte de la interjecţia *cioc* în dezvoltarea substantivului, parcurs ce nu pare plauzibil (vezi explicaţia integrală în dicţionarul autorului).

[15] La începutul secolului al XIII-lea, coiful devenise din semisferic cilindric.

BDD-A23398 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 13:57:46 UTC)

dague), a apărut în română târziu, prima atestare fiind înregistrată în scrisorile lui Ion Ghica către Vasile Alecsandri.

24. ***Dardă*** este o denumire învechită de origine franceză şi poloneză (< fr. *dard*, pol. *darda*) după MDA sau sârbă şi poloneză (< sb., pol. *darda*) după DER şi dicţionarul lui Scriban, desemnând un tip special de suliţă, mai scurtă decât cea obişnuită (motiv pentru care numele *dardă* se folosea în trecut – deşi rar – şi pentru a desemna o simplă săgeată), folosită la împuns sau la aruncat. Termenul a fost înregistrat pentru prima dată în *Lexiconul* lui Mardarie Cozianul, scris în 1649.

25. **Espadonul** este o spadă foarte lungă (aproximativ 1,80 m.), cu mâner foarte lung (pentru o bună manevrare cu ambele mâini) şi cu garda în formă de cruce, spadă folosită de germani şi de elveţieni timp de trei secole. Termenul care desemnează în română acest obiect are rădăcini franceze (fr. *espadon*) şi a fost atestat târziu, în a doua jumătate a secolului al XX-lea (în *Dicţionarul enciclopedic romîn*).

26. **Falconetul** era un tun de calibru mic cu care se trăgeau ghiulele de până la jumătate de kilogram (falconetele au fost mult folosite de Iancu de Hunedoara). Cuvântul este atestat târziu în limbă, în secolul al XIX-lea (Nicolae Bălcescu îl foloseşte pentru prima oară); are origine italiană (< it. *falconetto*).

27. **Flinta** a fost inventată la sfârşitul Evului Mediu. E o puşcă cu ţeavă lungă, care conţine cremene şi fitil. Termenul e provenit din germană (*Flinte*) şi maghiară (*flinta*) – după MDA – sau din poloneză, cehă şi maghiară (unde are aceeaşi formă, *flinta*) – după Scriban. E înregistrat prima oară la cronicarul Neculce.

28. **Francisca** este securea inventată de franci, foarte temută în spaţiul european. Destul de grea (circa 1 kg.) şi cu o coadă nu foarte lungă (circa 40 cm.), această armă putea fi folosită atât în lupta corp la corp, cât şi – mai ales – prin aruncare la distanţă[16]. Termenul *franciscă* aparţine terminologiilor speciale, anume domeniului istoriei, şi, în consecinţă, are atestare târzie (MDA arată că prima apariţie a fost consemnată în DEX). Etimologia cuvântului este franceză (< fr. *francisque*).

29. Ca termen ieşit de mult timp din uz (prima atestare datează din 1577 – *Psaltirea* lui Coresi – şi nu a mai fost înregistrat decât puţin timp după aceea) trebuie menţionat şi ***fuşte***, cuvânt de origine latină (< lat. *fustis*) care desemna suliţa (în MDA se arată că termenul, în regim de regionalism, desemnează baioneta).

30. ***Ghioagă*** este un termen sinonim cu *măciucă*, de origine necunoscută[17], înregistrat prima oară în *Letopiseţul* lui Nicolae Costin. Ghioaga este făcută în întregime din lemn (spre deosebire de buzdugan) şi eventual are ţepi de metal.

31. ***Giudea*** (< tc. *ğida*) este un cuvânt atestat târziu, într-o revistă „Magazin istoric pentru Dacia", nr. IV (mijlocul secolului al XIX-lea), şi este sinonim cu *suliţă*.

32. **Halebarda** este formată dintr-o lance (de 1,80 – 2,40 m.) la care s-a ataşat pe o parte o secure şi pe cealaltă una sau două croşete / cârlige. În felul acesta fiind construită, halebarda reprezintă o armă complexă: cu croşeta se dădea jos de pe cal, cu

[16] Se aseamănă foarte bine cu tomahawk-ul amerindienilor (termenul *tomahawk* este considerat de dicţionarele actuale un anglicism), deşi această din urmă armă putea avea ataşat la capătul opus tăişului, spre deosebire de franciscă, un cap de ciocan sau un vârf ascuţit.

[17] Scriban oferă drept etimon lat. *clava*; Ciorănescu arată de ce nu ar fi posibil un astfel de etimon.

BDD-A23398 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 13:57:46 UTC)

vârful ascuţit confecţionat din metal se împungea, iar cu securea se tăia[18]. Cuvântul românesc este de origine franceză (*hallebarde*); în MDA se arată că prima atestare s-a înregistrat într-un manuscris, fără a preciza de când datează acesta (cu aproximaţie, cel puţin).

33. ***Hanger***[19] (< tc. *hanger*) desemnează un pumnal încovoiat (după modelul tuturor armelor de tăiat şi împuns din Orient) ca un cuţit mai mare. Ca şi pumnalul, e folosit preponderent de trupe orientale. Cuvântul este prima dată atestat în română în *Cronica lui Mihail Moxa*.

34. **Haubiţa** este un tun de calibru mare care are ţeava scurtă. Cuvântul de origine poloneză (< pol. *haubice*) – după MDA, iar conform dicţionarului lui Scriban are etimologie multiplă: pol. *haubica*, germ. *haubitze / haubnitze*, ceh. *houfnice* (a se vedea termenul următor; deci acest etimon ar trebui respins). S-a înregistrat prima oară în *Letopiseţul* lui Grigore Ureche.

35. Termenul *puşcă* era adesea determinat de cuvântul ***huşniţă*** (uneori acesta din urmă apărea şi singur), un termen de origine sârbă (< sb. *houfnice*), atestat prima oară în cronica lui Ureche, care desemnează un tun de calibru mare şi ţeavă scurtă.

36. Un tip special de sabie este cel turcesc, ***iataganul***, care are lama lată şi uşor curbată în faţă, cu tăiş pe interior sau pe exterior[20]. Spre deosebire de cele ale creştinilor, iataganul (la fel şi hangerul) nu prezintă simetrie şi nu prea este folosit pentru împuns (doar pentru tăiat). Numele său, evident turcesc (< tc. *yatagan*), vine de la numele oraşului turcesc odinioară cucerit de căpetenia turcilor selgiucizi, Yatagan Baba, cunoscut armurier (după cucerire, numele comandantului s-a dat oraşului cucerit de el); cuvântul *iatagan* apare prima oară înregistrat în *Chronograful Tierei Rumaneşti* a lui Dionisie Eclesiarcul (scris la 1814).

37. **Îmblăciul** se folosea ca unealtă agricolă, dar, la nevoie, era folosit şi ca armă de război. Cuvântul este românesc (derivat de la verb – după MDA) sau de origine slavă (< *mlatŭ* – după Scriban) sau provine din încrucişarea cuvintelor slave *mlatŭ / omlatŭ* cu sl. *blŭčĭ* şi bg. *vlačă* (după DER); a fost atestat prima oară în cronica lui Ureche.

38. **Lancea** este o armă de atac individuală ce constă într-o prăjină lungă de lemn (uneori atingea până la 6 metri) care se termină cu un vârf ascuţit metalic[21]. În timp de pace, cavalerii o foloseau în turniruri[22]. Pentru acest cuvânt, *lance*, DER indică

---

[18] Această armă a fost inventată de mercenarii elveţieni în secolul al XIV-lea şi, deşi preluată de armatele diverselor popoare, singurii care le-au folosit cu iscusinţă au fost tot elveţienii. Ca armă de luptă, ea a fost folosită până în secolul al XVI-lea, apoi a devenit armă de paradă. Halebarda mai poate fi văzută astăzi (evident, fără a avea utilizare reală) la garda elveţiană de la curtea papală.

[19] Voi include aici hangerul şi iataganul, arme musulmane, folosite şi de turci, a căror ţară este inclusă, parţial, în Europa.

[20] Dicţionarele descriu obiectul ca având tăişuri pe ambele părţi.

[21] Francii au preluat de la avari şaua cu scări (cunoscută şi de chinezi în secolul al V-lea) care sporeau puterea loviturii de lance. Din secolul al XVII-lea începe să nu se mai folosească lancea, dar ea dispare definitiv (din Europa) în timpul primului război mondial. Un tip special de lance – numită *ango* (nu avem în limba română un cuvânt care să o denumească) – era cea folosită de franci, o lance mai scurtă (şi se putea, deci, şi arunca) şi avea ataşate două cângi.

[22] Turnirul este lupta de agrement între doi cavaleri concepută, în secolul al XI-lea, de către celţi; punctul de pornire a fost bătălia simulată între două echipe, dar mai târziu această formă s-a simplificat, implicând doar doi combatanţi odată (turnirul în doi se mai numeşte şi jută). Arma turnirului era lancea; odată ce aceasta se rupea, se folosea spada. Turnirurile au fost la un moment dat interzise: pe timp de război, regele şi cavalerii seniori nu mai

BDD-A23398 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 13:57:46 UTC)

etimologie italiană (< it. *lancia*), însă adaugă: prin intermediul maghiarului *lancsa* sau prin intermediar slav. MDA numeşte mg. *láncsa, lándzsa*, it. *lancia,* lat. *lancea*[23]. Scriban indică fr. *lance,* it. *lancio* şi lat. *lancea.* Prima atestare s-a înregistrat în *Viaţa şi petreacerea svinţilor* a lui Dosoftei.

39. **Măciuca**, bâta lungă şi groasă cu măciulie la o extremitate, a fost intens folosită de ţăranii români (şi nu numai). Cuvântul care desemnează această armă neconvenţională este de origine latină (**matteuca*) şi a fost prima oară înregistrată în textul lui Dosoftei *Viaţa şi petreacerea svinţilor*.

40. Cuvântul ***mortier*** (< fr. *mortier*, înregistrat la N. Costin prima oară) numeşte un tip de tun cunoscut în Europa, dar numit la români printr-un sinonim, ***piuă***, cuvânt de origine latină (< lat. **pilla*) atestat la 1588.

41. **Paloşul**, atât de cunoscut românilor din basme, este o spadă lată, cu vârful uneori încovoiat. Cuvântul este de origine maghiară (*pallos*) şi prima sa atestare s-a înregistrat la Neculce.

42. **Pavăza** este o armă defensivă. Cuvântul este sinonim cu mai cunoscutul *scut*; are etimologie multiplă, poloneză şi italiană (< pol. *pawęż*, it. *pavese*) după MDA, iar după DER provine din italianul *pavese* prin intermediul polonezului *pawez(a)* şi al cehului *paveza* (Scriban susţine că provine direct din aceste ultime două menţionate cuvinte). A fost înregistrat prima dată la Moxa.

43. **Platoşa** este un tip de armură menit să protejeze trunchiul războinicilor, în formă de pieptar, confecţionată din metal (compact sau în formă de zale) sau din piele. Etimologia termenului este necunoscută (deşi Scriban indică mlat. *plata*, nu văd cum s-ar fi putut ajunge la forma actuală). Prima înregistrare – la Varlaam.

44. **Praştia** este o armă nu foarte utilizată din cauza eficienţei sale scăzute, motiv pentru care nici nu prea apare în scrierile istorice (din acelaşi motiv nu apar nici ciomagul, arcanul sau darda prea des în scrieri). În ţările meridionale nu se folosea aproape deloc. Praştia era construită dintr-o bucată de piele prinsă de două sfori cu care se lansau pietre asupra duşmanului. Cuvântul românesc este de origine slavă (< sl. *praᵒa*) şi apare prima oară în *Biblia de la Bucureşti*.

45. **Pumnalul** este o armă compusă dintr-un mâner, o lamă scurtă cu tăişuri pe ambele muchii şi cu vârful ascuţit[24,25]. Cuvântul este derivat de la *pumn* (după modelul italianului *pugnale*) şi este înregistrat în texte scrise târziu (apare abia la Asachi).

---

aveau cum să-şi formeze oastea din moment ce, pe timp de pace, la astfel de festivităţi, foarte mulţi dintre vasalii acelora (cavaleri la rândul lor) îşi pierduseră viaţa. Cu toate interzicerile din partea regalităţii şi a bisericii (care considerau astfel de lupte barbarisme pline de cruzime făcute în spirit necreştin), turnirurile au continuat să se ţină; dacă opozantul murea, calul, armele şi o parte din bunurile sale treceau în posesia învingătorului, iar dacă el era doar înfrânt (fără a fi ucis), pierdantul devenea obiect de posesiune al învingătorului şi necesita răscumpărare (de multe ori de valoare foarte mare).

[23] H. Mihăescu susţine că denumirea latină, la rândul ei, este probabil de origine celtică (H. Mihăescu, *lucr. cit.*, p. 381).

[24] În fapt, pumnalul este o spadă în miniatură, diferenţa între ele constând în dimensiunea mai ales a lamei (până la 40 cm. se consideră pumnal). Pumnalul însoţea de obicei şi o sabie, eventual şi o halebardă (elveţienii aveau în dotare toate aceste arme).

[25] Trebuie remarcate ca deosebite pumnalele orientale, dintre care iese în evidenţă cel indian, cu lama unduită, imitând mişcarea unui şarpe.

BDD-A23398 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 13:57:46 UTC)

46. **Sabia** este o armă compusă din mâner şi o lamă lungă ce prezintă pe una dintre laterale tăiş şi care are vârful ascuţit (folosit la împuns). Cuvântul vechi slav *sabi2* a generat cuvântul românesc (conform MDA; DER indică etimonul maghiar *száblja*). Prima sa atestare este înregistrată de autorii MDA în Pravila lui Vasile Lupu. În Europa s-a folosit un tip de sabie mai lată spre vârf, cu o muchie curbă şi vârf ascuţit (*falchion* – denumire de origine italiană ce porneşte de la latinescul *falx*) care imita un model arăbesc (*scimitar*); nici una dintre aceste denumiri nu este consemnată în dicţionarele româneşti.

47. **Satârul** este o secure (cu suprafaţa lamei mai mare şi dreptunghiulară) folosită pe câmpul de luptă sau pe eşafod de către călău. Originea cuvântului este turcă (*satir*). Prima atestare a termenului este consemnată de MDA în *Mineiul* din 1776.

48. ***Săcăluş*** (< mg. *szakallás*) este înregistrat prima oară în cronica lui Moxa. MDA îl defineşte ca „tun mic", în timp ce lucrări din domeniul militar definesc această armă ca „puşcă mai mică".

49. ***Sâneaţă*** (< vsl. *svine]0*), atestat în cronica lui Moxa pentru prima dată, desemnează flinta.

50. **Scutul** este o armă defensivă confecţionată din piele, lemn, metal sau din straturi suprapuse care combină aceste materiale, utilizată încă din Antichitate şi continuând în Evul Mediu[26]. Cuvântul este de origine latină (< lat. *scūtum*) şi a fost atestat prima oară în *Psaltirea Hurmuzachi*.

51. **Secera** este la bază o unealtă agricolă, dar a fost transformată şi în instrument de luptă. Secera a fost folosită în spaţiul românesc şi de către daci în Antichitate şi, mai târziu, în Evul Mediu, de către ţăranii români. În Europa de Vest, secera a cunoscut mai multe variante şi, prin urmare, a fost numită cu termeni diferiţi (acoperirea în traducerile româneşti este unică: *seceră*). Termenul a cunoscut prima atestare în jurul anului 1500; *seceră* < lat. *sicilis*.

52. **Securea**, concepută ca unealtă, a fost adaptată (în primul rând prin lungirea cozii şi mărirea lamei, uneori şi prin adăugarea unei a doua lame – securea scitică) şi folosită şi pe câmpul de luptă. Are lama mai mică decât barda, dar mai mare decât toporul. Românescul *secure* are origine latină (*secūris*) şi cunoaşte prima atestare în *Psaltirea Hurmuzachi*.

53. ***Spadă***, din italianul *spada*[27], este un termen românesc desemnând o armă formată dintr-un mâner, o gardă şi o lamă lungă ce prezintă tăişuri pe ambele laterale; termenul românesc acoperă un număr mare de realităţi din Europa apuseană (în cazul echivalărilor lingvistice – prin traducere). Prima apariţie a cuvântului într-un text se datorează lui Gheorghe Şincai (un text al acestuia scris între 1804-1808). Folosită încă din Antichitate, spada s-a tot modificat de-a lungul secolelor şi a cunoscut o paletă foarte largă de variante (cu mâner mai scurt sau mai lung, cu lama mai scurtă sau mai

[26] Odată cu evoluţia armelor de atac s-au modificat, în conformitate, şi armele de apărare; scutul, prin urmare, a cunoscut o gamă foarte variată de variante (componenţă, compoziţie, formă). Pe măsură ce armura s-a îmbogăţit cu noi şi noi elemente, rolul scutului a scăzut, astfel că în secolul al XV-lea (când armura cavalerilor îmbrăca în totalitate omul) scutul a dispărut (chiar înainte de a dispărea, rostul său era doar acela de a purta blazonul cavalerului care îl purta).

[27] H. Mihăescu indică drept etimon latinescul *spatha*, care ar fi generat în română şi *spată*.

BDD-A23398 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 13:57:46 UTC)

lungă, cu sau fără gardă, cu vârful ascuţit sau rotunjit, folosită cu una sau două mâini)[28].

54. Cuvântul ***spată***, de origine latină (< mlat. *spatha*) este o spadă (nu o sabie, cum scriu dicţionarele, pentru că are două tăişuri) cu lama mai lată. Prima atestare a cuvântului – în *Psaltirea Şcheiană*.

55. ***Spicul*** este un cuvânt învechit, o altă denumire a lăncii, de provenienţă latină şi franceză (< lat. *spiculum*, fr. *spicule*), atestat mai întâi în *Vocabularul romîn* al lui Negulici (scris la 1848).

56. **Suliţa** este o armă individuală de atac folosită încă din timpuri preistorice, apoi în Antichitate şi, în prelungire, în Evul Mediu. Deşi dicţionarele consemnează ca sinonim al lui *suliţă* termenul *lance*, diferenţa între cele două este considerabilă: suliţa este mai mică şi poate fi folosită atât în lupta corp la corp, cât şi prin aruncare la distanţă[29]. Suliţa era arma pedestraşilor (în special), pe când lancea era arma cavaleriei. Alexandru Ciorănescu notează în DER că în Oltenia se spune *suliţă* şi la săgeată. Denumirea armei are origine slavă (< vsl. s8li]a) şi este prima oară înregistrată într-un text datat cu aproximaţie mare 1550-1600.

57. **Toporul** a fost folosit ca unealtă şi ca armă de luptă (în lupta corp la corp sau prin aruncare la distanţă). Seamănă cu securea, dar are lama mai mică şi coada mai lungă. Originea cuvântului este slavă (< sl. *toporŭ*). Cuvântul a fost atestat pentru prima dată în *Psaltirea Şcheiană*.

58. **Turnul de asediu** a fost cunoscut şi folosit intens în Antichitate, dar mai este remarcată uneori utilizarea sa şi în Evul Mediu. Era o construcţie din lemn care se realiza pe câmpul de luptă (numai dacă permiteau condiţiile şi raidurile opozanţilor nu erau prea agresive), un turn cu mai multe etaje care se putea deplasa pe roţi; la fiecare etaj erau aşezaţi mai mulţi soldaţi, dotaţi cu diverse arme (se puteau monta şi catapulte mici pe un astfel de etaj). Dezavantajul enorm pe care îl prezenta această construcţie îl

[28] În secolul al XIV-lea a apărut o formă de spadă foarte grea, cu care se şi distrugea armura uşor, iar în secolul al XV-lea germanicii şi-au construit spade cu mânere lungi pentru manevrarea cu ambele mâini (*espadon*). Există foarte multe tipuri de spade, dintre care voi aminti: *espadonul*, spada numită *limbă de bou* (folosită în speţă de italieni, era o spadă scurtă, mai lată spre garda sa în formă de cruce şi mai îngustă spre vârf, cu o teacă la care se ataşa şi un cuţit), *spada estoc* (cu lamă de până la 1,50 m., cu lama de forma celei anterioare, dar mai subţire şi cu vârf foarte ascuţit), *semispada* (cu lama lată, plată şi vârf rotunjit). Pentru că deveniseră foarte grele, spadele au început să fie construite cu un şanţ median, care să le facă mai uşoare, dar şi mai rezistente în acelaşi timp (se rupeau mult mai greu). Spada este simbolul cavalerilor, arma mult iubită a acestora şi de aceea ei au şi botezat-o (se cunosc multe astfel de nume din cronici, epopei eroice şi cântece de vitejie). Spada era binecuvântată de preot la ceremonia de înarmare a cavalerului (în secolul al XII-lea era o practică destul de des întâlnită, mai cu seamă în zona Franţei). (Aztecii – aşa cum apare în descrierile europenilor descoperitori ai lumii noi – foloseau o spadă din lemn tare cu lama zimţată, zimţii fiind confecţionaţi dintr-o rocă foarte dură).

[29] Suliţa a avut o largă răspândire şi a cunoscut mai multe utilizări: a fost armă de vânătoare (încă din preistorie, dar şi astăzi în unele zone), armă de luptă şi obiect folosit în sport (a se vedea competiţiile sportive de aruncare a suliţei). În Asia a fost mai ales folosită de către arabi; cea mai temută populaţie războinică (în confruntările cu europenii) din această zonă, mongolii, nu cunoşteau nici lancea, nici suliţa. În Australia, băştinaşii folosesc acum (probabil şi atunci) suliţe, într-un număr mare de variante. Cea mai interesantă este cea telescopică, alcătuită din una sau mai multe bucăţi de lemn sau de piatră prinse între ele cu răşină, având unul sau două vârfuri; cele mai grele erau aruncate cu mâna, cele uşoare erau lansate de un fel de propulsor. Incaşii muiau vârful suliţei, înainte de aruncare, în otravă sau substanţe paralizante. O suliţă la care se ataşau una sau două croşete (cârlige) se numea *guisarme* – neavând în spaţiul lor un astfel de referent şi neconfruntându-se cu populaţii care foloseau o asemenea armă, românii nu au un termen pentru ea; în lucrări istorice se notează fie denumirea precizată mai sus, fie se adaptează, scriind fonetic *ghisarmă*. În fapt, termenul nu apare în dicţionarele româneşti.

BDD-A23398 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 13:57:46 UTC)

reprezenta faptul că putea fi uşor zdrobită prin atacurile catapultelor inamice. (Singur, cuvântul *turn* – fără determinare – este împrumutat din germană, *Turn*, şi apare în *Psaltirea Şcheiană* – ca prim text care să-l înregistreze).

59. **Tunul** este forma perfecţionată a bombardei. Tunul[30] folosea ghiulele, la început din plumb sau fier, apoi din piatră şi în cele din urmă revenindu-se la metal: fier sau fontă. Cuvântul *ghiulea* este de origine turcă – < tc. *gülle* – şi a fost înregistrat prima oară în *Scrierile inedite* ale lui Zilot Românul. Derivat în română de la verbul *a tuna* – conform MDA[31], substantivul *tun* se întâlneşte prima oară în *Psaltirea Hurmuzachi*.

60. ***Zalele***, cuvânt de origine neogreacă (< ngr. *zaba*v) după MDA şi, după DER, mediogreacă şi latină medie (< mgr. *zavba*, lat. m. *zaba*), care desemnează îmbrăcămintea de protecţie în timp de război confecţionată din inele mici de metal împletite între ele. Acest soi de protecţie a fost folosit nu doar în Evul Mediu, ci şi în Antichitate. Cămaşa din zale nu ferea corpul de lovituri, ci numai de tăieturi. Prima atestare a cuvântului *za* este consemnată în *Noul Testament de la Bălgrad*.

Clasificări[32]

- Din punctul de vedere al felului în care îl deservesc pe cel care le foloseşte, armele pot fi ofensive sau defensive.

Armele ofensive pot fi: a) ***de tăiat*** (9, 10, 18, 20, 23, 25, 28, 32, 33, 36, 41, 45, 46, 47, 51, 52, 53, 54, 57); b) ***de împuns*** (1, 2, 16, 24, 25, 29, 31, 32, 33, 38, 36, 45, 46, 53, 54, 55, 56); c) ***de lovit***: (12, 14, 16, 17, 30, 37, 38, 39, 44); d) ***de tras (de pe cal)*** (3, 32); e) ***cu explozie*** (4, 7, 13, 22, 26, 27, 34, 35, 41, 48, 49, 59); f) ***de asediu***: 8, 11, 15, 58.

Arme defensive: 6, 19, 21, 42, 43, 50, 60.

- Din punctul de vedere al numărului indivizilor care folosesc le folosesc, armele pot fi individuale sau de grup (folosite de cel puţin două persoane).

Arme de grup: 7, 8, 11, 13, 15, 22, 26, 34, 35, 40, 48, 58, 59.

Arme individuale sunt toate celelalte, mai puţin 5, care este un termen generic.

- Din punctul de vedere al distanţei între combatanţi, se poate face distincţie între armele care se pot folosi în lupta corp la corp şi cele care se pot folosi în lupta la distanţă.

Arme folosite în lupta corp la corp: 9, 10, 12, 14, 16, 17, 18, 20, 23, 24, 25, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 36, 37, 38, 39, 41, 45, 46, 47, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57.

Arme folosite în lupta la distanţă: 1, 2, 3, 4, 7, 13, 22, 24, 28, 26, 27, 29, 31, 34, 35, 40, 44, 48, 49, 56, 59.

Observaţii

[30] Într-un document sighişorean din ultimul deceniu al secolului al XIV-lea se arată că exista în această urbe o persoană care făcea tunuri (Adrian Stroea, Băjenaru Gheorghe, *lucr. cit.*, p. 12.). Tunurile au fost la început fixe, dar apoi au început să fie montate pe diverse suporturi pentru a putea fi mobile (au fost urcate pe tălpi, apoi pe afet cu roţi, pe căruţe cu afet etc.).

[31] Scriban indică etimon latin şi romanic (italian, francez, portughez), însă toate conţin *o* înainte de sunet nazal, iar epoca vocalei semideschise în poziţie nazală se încheiase deja la data la care au apărut armele de foc. Deci e puţin probabil parcursul de la aceste limbi la română.

[32] Observaţie: Pentru economie de spaţiu, nu vom indica numele armelor, ci vom folosi numerele asignate lor în cadrul acestui articol.

BDD-A23398 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 13:57:46 UTC)

Dintre toate aceste denumiri româneşti de arme medievale, numai unele desemnează arme folosite în teritoriile româneşti. Evul Mediu timpuriu românesc este greu de descoperit: lipsesc izvoarele scrise româneşti, iar cele care fac referire la români sunt rarisime. Pentru prima parte a Evului de mijloc ne vom baza pe rezultatele descoperirilor arheologice, iar pentru Evul Mediu târziu vom putea face apel şi la rezultatele cercetărilor documentelor scrise şi a elementelor de arhitectură şi de pictură murală.

Românii care au stat sub semnul primelor migraţii au continuat să folosească, ca o prelungire firească a ceea ce au cunoscut în perioada ocupaţiei romane: arc şi săgeată, lănci şi suliţe, topoare, cuţite (pumnale), seceri, coase, măciuci / ghioage şi pentru apărare, scuturi. În timpul marilor valuri de migraţii au folosit suliţe şi lănci (mai rar), săbii şi spade (o intensificare a fost observată din secolul al X-lea), topoare (foarte divers confecţionate), praştia (s-au descoperit în aşezări bile sferoidale de lut ars). Din a doua jumătate a secolului al XIII-lea s-au descoperit şi buzdugane de fier sau bronz şi numeroase arme de apărare: scuturi, cămăşi de zale, platoşe, coifuri; după moda vestului Europei, dar şi a Bizanţului, în unele zone s-au folosit arbalete, catapulte şi baliste. În secolele al XIV-lea şi al XV-lea se foloseau şi armele de foc (falconetele, puscile / bombardele, sâneţele, tunul, mortierul / piua). Coroborând informaţiile de mai sus (cele ale arheologiei cu cele ale lingvisticii – etimologie, data primei atestări), s-ar putea realiza un tabel precum acesta[33]:

Sec. XV	***Turcă***: *buzdugan*
Sec. XVI	***Latină***: *arc + săgeată, fuşte, piuă, scut, seceră, secure, spată.* ***Slavă***: *bardă* (+ tc. + mg.), *bici, ciocan, suliţă, topor.* ***Turcă / tătară***: *arcan.* ***Germană***: *turn.* ***Element românesc***: *tun*
Sec. XVII	***Latină***: *berbec, coif, lance, măciucă, zale.* ***Slavă***: *coasă, cosor, huşniţă, îmblăciu, praştie, sabie, sâneaţă //* Polneză: *haubiţă, pavăză* (+ it.). ***Maghiară***: *paloş, puşcă, flintă* (+ germ.), *săcăluş*. ***Turcă***: *balimez, baltag, hanger*. ***Franceză***: *dardă* (+ pol.), *mortier*. ***Etimologie necunoscută***: *platoşă, ghioagă*
Sec. XVIII	***Latină***: *arcubalistă.* ***Franceză***: *arbalestră.* ***Turcă***: *satâr*
Sec. XIX	***Franceză***: *archebuză, armură, bombardă, culevrină, dagă, spicul* (+ lat.). ***Italiană***: *balistă* (+ fr.), *falconet, spadă.* ***Turcă***: *ciomag, giudea, iatagan.* ***Element românesc***: *pumnal*
Sec. XX	***Franceză***: *arbaletă, bricolă* (+ it.)*, catapultă* (+ lat.)*, cuirasă, espadon, franciscă, halebardă*

Într-un astfel de context, etimologia cuvintelor poate oferi informaţii despre populaţiile de la care românii au moştenit sau au împrumutat obiectele desemnate prin aceste cuvinte şi poate da unele indicaţii cu privire la perioada în care acestea au fost adoptate, spre folosinţă, de români. Aceste date trebuie puse în legătură cu date istorice furnizate de scrieri cu privire la armamentul populaţiilor cu care românii au venit în contact şi cu date oferite de arheologie.

În acest fel, se va putea arăta că unele arme, folosite în perioada de influenţă romană, s-au folosit în continuare şi în Evul Mediu, iar denumirile reprezintă moşteniri din stratul latin (*arc, săgeată, fuşte, scut, seceră, secure, spată*). Deşi folosiseră balista şi dacii, nu avem o denumire pentru această armă decât dintr-o epocă târzie, datorată influenţei livreşti.

[33] Am notat varianta cea mai credibilă etimologic.

BDD-A23398 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 13:57:46 UTC)

După retragerea aureliană, o influenţă covârşitoare (în planul vieţii materiale, al celei spirituale şi în plan lingvistic – cel care de fapt interesează în discuţia de faţă) au avut-o populaţiile slave: clasa sacerdotală (odată cu creştinarea) – prin termeni religioşi; clasa muncitoare – prin termeni din domeniul agriculturii; clasa războinică – prin termeni administrativi şi militari. Românii au preluat de la slavi unele arme – propriu-zise, dar şi dezvoltări sau adaptări ale unor unelte casnice – a căror eficienţă au observat-o în lupta cu ei sau alături de ei. Dintre uneltele adaptate la necesităţile de război, românii au împrumutat barda (această unealtă au văzut-o în variante la diverse populaţii cu care s-au confruntat, deci influenţele sunt, în acest caz, multiple), ciocanul, coasa, cosorul, îmblăciul, toporul. Au preluat praştia (văzută mai târziu şi la maghiari şi la tătari). Au luat denumirile de *sabie* şi *suliţă,* de la slavi, deşi românii cunoşteau astfel de arme (le folosiseră – în această variantă sau asemănătoare – şi în perioada antică).

Termenii de origine turcă desemnează exact acele arme preluate de la turci; dintre acestea, românii nu au folosit iataganul, iar balimezul, ciomagul şi giudeaua erau folosite deja, dar numite altfel (aceste denumiri au fost suprapuse peste celelalte deja existente).

Arbaleta, deşi folosită spre sfârşitul epocii, era numită *arc cu vârtej*; denumirea actuală se datorează încercării târzii de conectare la moda occidentală. *Dardă* nu a fost folosit probabil decât sporadic (în scrierile unor cărturari şcoliţi în afara graniţelor româneşti), căci exista un mai vechi *suliţă.* Românii foloseau încă din secolul al XIV-lea tunurile – în mai multe variante, diferenţiate astăzi prin termeni precum *mortier / piuă, bombardă, huşniţă, balimez, săcăluş* – le-au numit cu un termen de origine maghiară (influenţă lingvistică datorată proximităţii): *puşcă.*

Mare parte a elementelor atestate cu începere din secolul al XVIII-lea (excepţie *satâr*) au fost înregistrate în scrierile unor oameni cu un bogat bagaj cultural, care au circulat mult în străinătate (de unde şi influenţa mare franceză) şi care au fost interesaţi de istorie (în încercarea de a descrie cât mai fidel epoci, dar şi de a se alinia la modele occidentale, au adoptat termeni din limbile Europei de vest).

Unele arme nu au fost folosite niciodată de români, dar denumirile au apărut în limbă datorită descrierilor unor învăţaţi asupra realităţilor militare mai vechi sau contemporane din alte zone europene. Este vorba despre arme precum turnul de asalt sau francisca.

Bibliografie

*** *Dicţionarul etimologic al limbii române*, volumul I (A-B), Editura Academiei Române, Bucureşti, 2012 [= DELR].

*** *Mic dicţionar academic*, (vol. 1-2), Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2010 [= MDA].

Babos, Alexandru (col. prof. univ. dr.), *Arta militară a oştilor române în secolele XIV-XVI* (în cadrul proiectului army-e-learn: http://www.armyacademy.ro/e-learning/working/capitol_2.html).

Bălcescu, Nicolae, *Mişcarea românilor din Ardeal la 1848 şi Puterea armată şi arta militară la români*, Editura Librăriei Ioan Alcalay, Bucureşti, 1908.

Bloch, Marc, *Societatea feudală. Clasele şi cârmuirea oamenilor*, (vol. 2), Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1998.

BDD-A23398 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 13:57:46 UTC)

Cantemir, Dimitrie, *Lupta dintre Inorog şi Corb (roman alegoric)*, Editura Casei Şcoalelor, Bucureşti, 1927.
Ciorănescu, Alexandru, *Dicţionarul etimologic al limbii române*, Editura Saeculum I. O., Bucureşti, 2002 [= DER].
Diaconescu, Speranţa, Roman, Elena, *Probleme privind terminologia armelor medievale în istoriografia românească* (III), în „Revista muzeelor şi monumentelor", nr. 1, 1981.
Drimba, Ovidiu, *Istoria culturii şi civilizaţiei*, (vol. 2, 4, 5, 9), Editura Saeculum I. O., Editura Vestala, Bucureşti, 2001.
Giurescu, C. Constantin, Giurescu, C. Dinu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, Editura Albatros, Bucureşti, 1975.
Iaru, George, *Băştinaşii Australiei*, Editura Tineretului, Bucureşti, 1967.
Ionescu-Petrovici, Ruxandra, Slăvescu, Paul, Stama, Tiberiu, *Scrima de la A la Z*, Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1984.
Mihăescu, H, *La romanité dans le sud-est de l'Europe,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 1993.
Moxa, Mihail, *Cronica universală*, Editura Minerva, Bucureşti, 1989.
Nicolescu, Adrian, *Istoria civilizaţiei britanice*, (2 vol.), Editura Institutul European, Iaşi, 1999.
Olteanu, Constantin (gen.-col. dr.), Pascu, Ştefan (acad.), Ceauşescu, Ilie (gen.-lt. dr.), Milea, Vasile (gen.-col.), Ştefănescu, Ştefan (prof. univ. dr.), Antip, Constantin (gen.-maior), Muşat, Mircea (conf. univ. dr.), Tudor, Gheorghe (col. dr.), Savu, Al. Gh. (col. dr.), Tucă, Florian (col. dr.), *Istoria militară a poporului român,* Editura Militară, Bucureşti, 1984.
Rosetti, R. (gen., acad.), *Istoria artei militare a românilor pînă la mijlocul veacului al XVII-lea*, Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1947.
Scriban, August, *Dicţionaru limbii româneşti*, Institutu de arte grafice „Presa bună", Iaşi, 1939.
Stroea, Adrian (col. conf. univ. dr.), Băjenaru, Gheorghe (lt. col.), *Artileria română în date şi imagini*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, Bucureşti, 2010.
Vulcănescu, Romulus, *Incaşii*, Editura Albatros, Bucureşti, 1970.

BDD-A23398 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 13:57:46 UTC)